

Yvonne Maria Werner

Moder Elisabeth Hesselblad

Ett svenskt helgon i takt med tiden

Den 5 juni, dagen före det svenska nationaldagsfirandet, helgonförklarades Maria Elisabeth Hesselblad (1870–1957), grundarinnan av den romerska grenen av birgittinorden. Hon är det andra svenska helgonet efter heliga Birgitta som kanoniserats av påven.

STE Intressant nog har hon återupprättat just den ordensgemenskap som går tillbaka på heliga Birgitta, om än i ny form. Medan den medeltida birgittinorden består av autonoma kloster ledda av en abbedissa, grundade Elisabeth Hesselblad, eller heliga Maria Elisabeth som vi nu bör kalla henne, en så kallad kongregation med en central ledning och underlydande kommuniteter. Centrum för denna numera världsvida ordensgemenskap är sedan 1931 Birgittahuset på Piazza Farnese i Rom, det hus där heliga Birgitta bodde under sina 20 sista levnadsår och där hon avled 1373.

Jag var på Petersplatsen tillsammans med en stor grupp svenska och nordiska pilgrimer för att uppleva denna helgonförklaring. I sin predikan lyfte påven fram moder Elisabeth som en förebild i utövandet av kristna dygder och han framhöll också hennes engagemang för den katolska trons utbredning. Detta står i bjärt kontrast till den bild av henne som gavs vid hennes saligförklaring i april 2000. Då presenterades hon som en pionjär för

den ekumeniska dialogen, och det är också så hon länge framställts i medier världen över.

Kristen enhet under påven i Rom

Den bilden går på tvärs mot de vittnesbörd som ges i det samtida källmaterialet och som också lyfts fram i nyare forskning, som exempelvis Agneta af Jochnick Östborns arbeten. Många av dessa källor finns återgivna i italiensk översättning i den källutgåva som sammanställdes inför saligförklaringen, en diger lunta på mer än 2000 sidor som dokumenterar Elisabeth Hesselblads liv och verk. Vi möter här en from och mycket energisk kvinna med en tydlig birgittinsk kallelse och en brinnande iver att omvända sina landsmän till den katolska tron. De ekumeniska visioner som lyfts fram i biografiska skildringar från 1970-talet och framåt lyser däremot med sin frånvaro.

Ekumeniken framstår i dagens katolska kyrka som en självklarhet. Men det var först i samband med Andra Vatikankonciliet teologiska nyorientering som den ekumeniska dialogen fick denna status. Under moder Elisabeths tid tog katolska kyrkan däremot bestämt avstånd från ekumenisk dialog och betonade sitt anspråk på att vara den enda sanna kyrkan. Konversion till den katolska tron framställdes som den enda vägen att uppnå kristen enhet. Katolska kyrkan bedrev därför mission även i protestantiska länder som de nordiska, och de skolor, sjukhus och andra sociala inrättningar som upprättades här var tänkta att tjäna som redskap i den katolska missionens tjänst.

Elisabeth Hesselblad var fostrad i denna katolska tradition. Det var i USA som hon kom i kontakt med katolicismen och 1902 upptogs hon i den katolska kyrkan eller – som det heter i hennes på engelska skrivna *Memoirs* – ”in the One, True Church”. Då hon 1904 inträtt i karmelitklostret i Birgittahuset i Rom noterade hon att hennes främsta uppgift var ”att be för de nordiska folkens konversion”. Det var med detta uppdrag som hon några år senare fick påvligt tillstånd att upprätta en birgittinsk gemenskap i Birgittahuset och sedermera fick sin nya Birgittaorden godkänd av påven.

Anledningen till att Elisabeth Hesselblad trots detta framställts som en katolsk pionjär för den ekumeniska tanken är att hon presenteras så i en biografi från 1970-talet. Författaren Marguerite Tjäder var en amerikansk amatörhistoriker som stödde Birgittasystrarna. Påverkad av den ekumeniska eufori som rådde efter Andra Vatikankonciliet ville hon ge en mer tidsenlig bild av moder Elisabeth. I detta syfte har hon ändrat litet här och var i de brev som hon citerar i sin bok. Genom dessa små ändringar har Tjäder lyckats skapa en bild av moder Elisabeth som ekumen i vår tids mening, vilket

alltså står i bjärt kontrast till den bild som originaldokumenten förmedlar. Andra har följt i hennes spår och i sin tolkning överfört vår tids ekumeniska doktrin till det tidiga 1900-talet.

Originalbrev i *Positio* visar att moder Elisabeth – helt i enlighet med de dåtida påvliga direktiven – såg det som sin uppgift att arbeta för att återföra de skandinaviska folken till den katolska kyrkan. Så sent som 1954 upprepade hon i ett brev till en katolsk organisation att Birgittasystrarnas främsta uppgift var att be och verka för de skandinaviska folkens konversion och återförande till den ”enda sanna hjorden” under ledning av påven i Rom.

Värt att notera är också att flera av de prelater och teologer som moder Elisabeth hade kontakt med och som understödde hennes strävan att realisera sin birgittinska mission tillhörde det konservativa lägret inom ka-

tolska kyrkan. Det gällde exempelvis kuriekardinalen Rafael Merry del Val, som spelade en framträdande roll i kampen mot den katolska reformrörelse som går under beteck-

ningen ”modernismen”, den ärkekonervative franske kardinalen Louis Billot, som under en period fungerade som Birgittasystrarnas protektor och den franske jesuitpatern Charles Boyer. Den sistnämnde var professor vid Gregorianauniversitetet i Rom och ledare för *Unitas*, ett teologiskt institut för ekumeniska studier som hade sitt kontor i Birgittahuset på Piazza Farnese. Han deltog i förberedelsearbetet inför Andra Vatikankonciliet, där han i samband med diskussionerna om religionsfrihet och ekumenik försvarade den dittills gängse doktrinen, enligt vilken den enda vägen till kristen enhet var de avskilda brödernas konversion till den katolska tron.

Moder Elisabeth hade goda kontakter med den svenska högkyrkligheten och särskilt då med företrädare för den 1920 grundade *Societas Sanctae Birgittae* (SSB), som

Då hon 1904 inträtt i karmelitklostret i Birgittahuset i Rom noterade hon att hennes främsta uppgift var ”att be för de nordiska folkens konversion”.

liksom hon engagerade sig för det birgittinska arvet. Redan 1911 hade hon lärt känna den senare föreståndarinnan för den kvinnliga grenen av SSB, Mary von Rosen. Det var mycket tack vare denna kontakt som hon kunde återvända till Sverige 1923 och upprätta en birgittinsk kommunitet i Djursholm, vilken kom att fungera som en mötesplats för katoliker och protestanter. Moder Elisabeth var dock, vilket källmaterialet ger många vittnesbörd om, noga med att markera den katolska hållningen i frågan om kristen enhet.

Mirakel

Det krävs bekräftade medicinska mirakel för en helgonförklaring. I Elisabeth Hesselblads fall handlade det om en rullstolsbunden kvinna i Mexiko och en cancersjuk pojke på Kuba, som båda tillfrisknade efter det att anhöriga och närstående bett om moder Elisabeths förbön. Men egentligen är moder Elisabeths gärning som sådan på många sätt mirakulös.

Arton år gammal utvandrade hon till USA 1888. Hon slog sig ner i New York, där hon utbildade sig till sjuksköterska. En del av sina inkomster skickade hon till familjen i Sverige, som var i behov av ekonomisk hjälp. Efter olika anställningar hamnade hon slutligen som privatsköterska hos en kubansk katolsk familj, vilket förde henne i närmare kontakt både med katolska kyrkan och med klosterlivet. En av döttrarna gick nämligen i kloster. År 1902 upptogs hon, efter undervisning av jesuitpatern Johann Georg Hagen, i den katolska kyrkan. Följande år fick hon följa med till Rom, där hon vid besök i kyrkan i Birgittahuset vid Piazza Farnese erfor vad som snart kom att mogna till en birgittinsk kallelse. Huset var vid denna tid ett karmelitkloster vars priorinna, moder Hedwig (född gre-

vinna Wilhorsa), hyste stor vördnad för heliga Birgitta. Hesselblad konfirmerades i Birgittakyrkan av den svenske apostoliske vikarien, biskop Albertus Bitter, och hon fick också tillfälle att besöka de rum där Birgitta levat och dött.

Efter återkomsten till New York blev Hesseblad allvarligt sjuk. Det var det blödande magsår som hon lidit av alltsedan tonåren som åter gjorde sig gällande. Under åren i USA hade hon tid efter annan haft känning av sjukdomen, som ibland bundit henne vid sängen i flera veckor. Redan innan hon åter blev sjuk hade hon, uppmuntrad av sin biktader pater Hagen, skrivit ett brev till moder Hedwig där hon berättade om sin önskan att tjäna Gud och verka för sina landsmäns konversion i Birgittahuset. Hon fick ett välkomnade svar, men hennes svåra sjukdom gjorde att det nu handlade om att få dö i Birgittahuset. I mars 1904 anlände hon, åtföljd av sin

yngre bror Sten Ture, åter till Rom och inträdde som novis hos karmeliterna. Brodern upptogs några veckor senare i den katolska kyrkan vid en ceremoni i Birgittakyrkan.

Under de följande åren var syster Maria Elisabeth av heliga Birgitta, som hennes ordensnamn löd, för det mesta sjuk och sängliggande. Men hon höll enträget fast vid sina birgittinska visioner. Som genom ett mirakel blev hennes biktader Hagen förflyttad till Rom som chef för Vatikanens observatorium, och som genom ett mirakel fick Maria Elisabeth påvligt godkännande att avlägga sina klosterlöften som birgittin i en karmelitisk klostergemenskap. Detta märkliga undantag motiverades med att hon var döende. Hon repade sig emellertid, och vid en privataudiens ska Pius X ha gett sitt muntliga stöd till hennes önskan att upprätta en birgittinsk kommunitet i Birgittahuset.

Det krävs bekräftade medicinska mirakel för en helgonförklaring. I Elisabeth Hesselblads fall handlade det om en rullstolsbunden kvinna i Mexiko och en cancersjuk pojke på Kuba. Men egentligen är moder Elisabeths gärning som sådan på många sätt mirakulös.

Trots sin sjukdom var Maria Elisabeth ivrigt verksam med att på olika sätt verka för den birgittinska saken. I detta syfte lät hon prägla medaljonger och kort med bilder av heliga Birgitta, sankta Katarina och salige Richard Reynolds, en engelsk birgittinbroder som avrättades under reformationen, som hon skickade till Birgittavänner runt om i världen. För att bekanta sig med den birgittinska spiritualiteten besökte hon åren 2006 till 2011 de birgittinska klostren i Europa. Bland dem var Syon Abbey i England som hon kom att ha nära kontakter med framöver.

Det var som oblat i detta kloster som hon kunde kalla sig birgittin, och 1911 upprättade hon tillsammans med två unga engelska kvinnor en egen birgittinsk kommunitet i den del av Birgittahuset som karmeliterna hyrde ut. Löftesavläggelsen skedde vid altaret i heliga Birgittas rum. Den lilla Birgittakommuniteten under ledning av moder Elisabeth, som hon

nu kom att kallas, tvingades snart flytta först till ett hus nära Vatikanen och sedan till ett komplex på Via delle Isole, där det alltsedan dess finns en birgittinsk kommunitet.

Fler postulanter infann sig, och 1920 fick den nya Birgittagemenskapen påvligt godkännande. Elva år senare flyttade Birgittasystrarna tillbaka till Birgittahuset på Piazza Farnese som allt sedan dess varit centrum för denna nya gren av birgittinorden. 1942 fick den nya grenen av Birgittaorden definitiv approbation och rätt att bara namnet *Ordo Sanctissimi Salvatoris*.

Kampen om arvet efter heliga Birgitta

Då Elisabeth Hesselblad 1902 upptogs i den katolska kyrkan och de första tankarna på en birgittinsk kallelse började ta form fanns det ett aktivt Birgittaintresse bland ledande kulturpersonligheter i Norden. Detta yt-

trade sig i konst och litteratur och fann i Sverige också nedslag i folkskolans läroböcker. Här framställdes heliga Birgitta som en förelöpare till reformationen. 1918 anordnades en stor Birgittautställning i Stockholm, vilket markerade det växande intresset för det svenska helgonet. Den svenska kvinnorörelsen gjorde Birgitta till en symbol för kampen för kvinnlig rösträtt. Inom Svenska kyrkan bildades en särskild stiftelse för värna kulturarvet efter heliga Birgitta, där företrädare för den högkyrkliga rörelsen var särskilt aktiva.

Med etableringen av en Birgittakommunitet i Rom var ett av moder Elisabeths mål uppnådda, nämligen att återföra birgittinorden till den eviga staden. Nästa etappmål var att återupprätta orden i Sverige. Birgittajubileet 1923, då Svenska kyrkan firade 550-års minnet av den heliga Birgittas död, kom här att erbjuda en möjlighet. Moder Elisabeth inbjöds att delta. Uppmuntrad

av den nytillträdde apostoliske vikarien i Sverige, biskop Johannes Müller, utnyttjade hon sin vistelse i Sverige till att tillsammans med två medsystrar etablera en birgittinsk kommunitet i landet. Tan-

ken var att den skulle ligga i Vadstena, men då det visade sig omöjligt att finna en passande fastighet där kom den i stället att förläggas till Djursholm, en förnämlig villaförort utanför Stockholm. Eftersom det råde klosterförbud i Sverige var verksamheten formellt sett ett gästhem, och systrarna, vars antal växte efter hand, varvade böneliv med pensionatsverksamhet. Detta var en modell som kom att användas i de kommuniteter som moder Elisabeth grundade exempelvis i Lugano i Schweiz, i Iver Hearth utanför London samt i Vadstena, där Birgittasystrarna etablerade sig 1935.

Samma modell användes också i Birgittahuset i Rom, som moder Elisabeth kunde ta i besittning 1931 och som alltsedan dess fungerat som ordens moderhus. Förvärvet

Eftersom det råde klosterförbud i Sverige var verksamheten formellt sett ett gästhem, och systrarna, vars antal växte efter hand, varvade böneliv med pensionatsverksamhet.

av detta hus föregicks av en lång kamp, där ärkebiskop Nathan Söderblom var en mäktig motpart. Han önskade köpa huset för svenska statens räkning och göra det till ett svenskt kulturcentrum. Med hjälp av förmögna svenska katoliker, inte minst då markis Claes Lagergren, och sina kontakter i den romerska kurian gick moder Elisabeth segrande ur denna kamp. I sina brev lyfter hon fram de till heliga Birgitta knutna minnesmärkenas och platsernas betydelse för att väcka nordbors intresse för den katolska tron. I Vadstena fick Birgittasystrarna dock nöja sig med en fastighet intill den klassiska klosterkyrkan.

Birgittasystrarnas återkomst till Sverige gav eko i pressen. I samband med etableringen i Djursholm publicerades flera positiva artiklar om Elisabeth Hesselblad, som betecknades som en "svensk märkeskvinna" och en förvaltare av svensk tradition. Men det förekom också en hel del häts-

ka utfall, särskilt från svenskkyrkligt håll. Flera debattörer beskrev vilohemmet som ett förtäckt kloster och ett redskap för

katolsk propaganda. Kritikerna fick vind i seglen efter det att prefekten för den romerska missionskongregationen, kardinal Willem van Rossum, efter en rundresa i de nordiska länderna sommaren 1923 publicerat en skrift där han uppmanade till ökade missionsinsatser i Norden. Debatten kring detta visade tydligt att den från reformationstiden nedärvda antikatolicismen fortfarande var en stark kraft i det svenska samhället. Det talades som "den katolska faran", och katolicismen beskrevs som en osvensk och vidskeplig irrlära och som ett hot mot landets kulturella identitet och nationella oberoende. Från svenskkyrkligt håll försökte man separera det birgittinska arvet från katolska kyrkan genom att lansera heliga Birgitta som en föregångare till de protestantiska reformatörerna.

Det rådde en konfessionell kamp om det medeltida katolska arvet, där Birgittaminnet spelade en central roll.

Katolikerna å sin sida gjorde anspråk på att vara de rättmätiga förvaltarna arvet efter heliga Birgitta, vilket biskop Müller tydligt markerade i samband med det katolska Birgittafirande som anordnades i oktober 1923. Det rådde en konfessionell kamp om det medeltida katolska arvet, där Birgittaminnet spelade en central roll. Moder Elisabeth hade att kämpa också mot kritik från de egna trosfränderna. Även här handlade det om arvet efter heliga Birgitta och dess autentiska tolkning.

Birgittinsk spiritualitet

Birgittakommuniteten i Djursholm blev snabbt ett centrum för Birgittavänner. Några av dessa var kritiska till att systrarna inte levde ett strikt kontemplativt liv av det slag som föreskrevs i den ursprungliga regeln. Detta fick också de systrar som skickats dit från Syon Abbey

att begära att bli hemskickade. Bland kritikerna fanns också kyrkoherden i S:t Eriks katolska församling i Stockholm, Stephan Nordmark, som liksom

moder Elisabeth var konvertit. Han hade genom hennes förmedling blivit upptagen som oblat i Syon Abbey och firade ofta mässa hos systrarna i Djursholm. Tillammans med en annan konvertit, den danske prästen Peter Schindler, gjorde han ett försök att återupprätta den manliga grenen av birgittinorden. Efter att först ha stött dessa strävanden, tog moder Elisabeth snart sin hand från projektet, eftersom de båda prästerna visat sig olämpliga för uppdraget.

Moder Elisabeth försvarade sitt val av "vita mixta", alltså ett kommunitetsliv som både innehöll kontemplativa och aktiva moment, med hänvisning till ekonomin och till den restriktiva religionslagstiftningen och de antikatolska fördomarna i Sverige. Hon framhöll i detta sammanhang att också de gamla birgittinklostren reviderat ordensregeln efter hand och att ingen av dem

levde strikt i enlighet med den ursprungliga birgittinska ordensregeln. I den kommunitet i Kerala i Indien, som moder Elisabeth opprättade 1937, var det kontemplativa inslaget dock mer framträdande genom att man här hadde evig eukaristisk tillbedjan.

Under sin tid i karmelitklostret hadde Elisabeth Hesselblad, i den mån hennes sjukdom tillät, levt ett kontemplativt liv. Propåer om att hon skulle tjäna den svenska missionen genom att trädä in i någon av de socialkaritative kongregationer som var verksamma i landet avfärdade hon med hänvisning till sin klena hälsa och till att hon kände sig kallad till ett kontemplativt liv. Hennes korrespondens visar att den mera aktiva inriktning som den nya grenen av birgittinorden kom att få mer var en av omständigheterna framtvungad anpassning än ett uttryck för ett medvetet program och att hon tänkt sig att den nya orden även skulle ha en kontemplativ gren.

Moder Elisabeths mål var egentligen inte att grunda en ny birgittinorden utan att reformera och vitalisera den gamla orden och att på sikt sammanföra de gamla klostren och de nya kommuniteterna till en enda birgittinsk gemenskap. I samband med helgonförklaringen framträdde på sitt sätt en sådan enhet genom att företrädare för alla birgittinska gemenskaper var närvarande. Här manifesterades helighetens enande kraft!

Yvonne Maria Werner er professor i historia ved Lunds universitet. Hennes spesialområde er kato-
lismens historie i Norden, og hun har skrevet en
rekke arbeider på dette feltet.